

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ
ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.9

DOI: 10.33663/1563-3349-2024-96-112

С. О. КОРОЄД

**ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ ДО ВЕРХОВНОГО СУДУ
ПРИ КАСАЦІЙНОМУ ОСКАРЖЕННІ УХВАЛ
ПРО ВІДМОВУ В ПРИЙНЯТТІ ДОДАТКОВОГО РІШЕННЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Розглядається питання ухвалення додаткового рішення суду з метою вирішення питання про судові витрати (зокрема, компенсацію витрат на професійну правничу допомогу). Звертається увага на існування двох форм судових рішень, якими вирішується вказане питання: у випадку стягнення судових витрат ухвалюється додаткове рішення, у випадку відмови в стягненні постановляється ухвала про відмову в прийнятті додаткового рішення. Саме останній випадок вимагає науково-практичного аналізу, оскільки законодавча неможливість касаційного оскарження вказаних ухвал унеможлиблює доступ до Верховного Суду з метою обґрунтування неправильності застосування судами першої і апеляційної інстанцій відповідних норм процесуального права при відмові у стягненні судових витрат. Обґрунтовується неконституційність такого процесуального регулювання, оскільки встановлений законодавцем “касаційний фільтр” залежить не від суті питання, яке підлягає вирішенню (питання компенсації судових витрат), а виключно від форми судового рішення, яким це питання вирішується позитивно чи негативно для заявника.

© КОРОЄД Сергій Олександрович – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0001-7899-957X; e-mail: koroed_sergey@ukr.net

Ключові слова: цивільне судочинство, судові витрати, професійна правнича допомога, розподіл, додаткове рішення, ухвала, касаційне оскарження, доступ до правосуддя, відмова в прийнятті додаткового рішення.

Koroied Serhii. The problem of access to the Supreme Court in appeal of judgments on refusal to make an additional judgment in civil proceedings

The article examines the issue of adoption of an additional court judgment in order to resolve the issue of legal costs (in particular, compensation for the costs of professional legal assistance). Attention is drawn to the existence of two forms of court judgments that resolve the specified issue: in the case of recovery of legal costs, an additional judgment is adopted, in case of refusal to recover legal costs, a judgment is made on refusal in adoption of an additional judgment. It is the last case that requires a scientific and practical analysis, since the legislative impossibility of filing an appeal in cassation regarding specified judgments makes it impossible to access the Supreme Court in order to substantiate the incorrectness of the application by the courts of the first instance and by the court of appeal of the relevant norms of procedural law when refusing to recover legal costs. The unconstitutionality of such procedural regulation is substantiated, since the "cassation filter" established by the legislator does not depend on the substance of the issue that must be resolved (the issue of recovery of legal costs), but solely on the form of the court judgment, which resolves this issue positively or negatively for the applicant.

Key words: civil proceedings, legal costs, professional legal aid, distribution, additional judgment, resolution, cassation appeal, access to justice, refusal to adopt an additional judgment.

У цивільному судочинстві (і господарському так само) мають місце випадки, коли в ухваленому судом рішенні по суті позовних вимог, яким закінчується розгляд справи по суті, вирішуються не всі матеріально-правові та/або процесуальні питання. Особливо такі випадки почастішали у зв'язку із набранням чинності новою редакцією ЦПК України 2017 року, який дозволив у порядку ухвалення додаткового рішення суду вирішувати питання про судові витрати (зокрема, компенсацію витрат на професійну правничу допомогу) на підставі доказів про розмір таких витрат, поданих вже після ухвалення рішення суду по суті спору або постановлення ухвали про закриття провадження у справі чи залишення позову без розгляду (ст. 246, п. 3 ч. 1 ст. 270, ч. 8 ст. 141, ст. 142 ЦПК України). Верховний Суд у таких випадках розглядає додаткове судове рішення засобом усунення неповноти судового рішення, внаслідок якої, зокрема, залишилося невирішеним питання про судові витрати.

ти, складовою яких є компенсація стороні витрат правничої допомоги [1].

Насамперед варто звернути увагу на процесуальне регулювання порядку розподілу судових витрат: якщо такий розподіл (стягнення цих витрат або відмова в їх стягненні) здійснюється одночасно з ухваленням рішення суду по суті позовних вимог, то про це зазначається у резолютивній частині рішення (п. 2 ч. 5 ст. 265 ЦПК України); якщо ж питання про їх розподіл вирішується в порядку ухвалення додаткового рішення, то при ухваленні рішення про їх стягнення (в повному розмірі або частково) суд приймає “додаткове рішення”, а при відмові в стягненні таких витрат суд постановляє “ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення”. Якраз в останньому випадку й виникає проблема доступу до Верховного Суду, адже, на думку останнього, оскарження ухвал суду першої інстанції щодо відмови ухвалити додаткове рішення, після їх перегляду в апеляційному порядку, у статті 389 ЦПК України, яка є спеціальною нормою процесуального права і регламентує право оскарження судових рішень, у касаційному порядку не передбачено. Тому не може бути предметом перегляду у касаційному порядку й постанова суду апеляційної інстанції, прийнята за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції щодо відмови ухвалити додаткове рішення [2].

Як у науковій літературі, так і на сторінках юридичної періодики зазначене питання не порушувалося і не обговорювалося (в спеціальних монографічних дослідженнях судових рішень у цивільному процесі правова природа ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення окремо не розглядається [3], а в наукових публікаціях, присвячених додатковому рішення, не звертається увага на особливості його оскарження [4]), хоча воно має принципове практичне значення, оскільки пов’язане із забезпеченням реального механізму отримання відшкодування судових витрат. Водночас при розгляді зазначеного питання не можна брати за основу підхід, згідно з яким додаткове рішення розглядається як акт правосуддя, яким усуваються недоліки судового рішення, пов’язані з порушенням вимог його повноти [5, с. 542]. Адже тут не можна говорити про “недоліки судового рішення” за результатами розгляду позовних вимог, оскільки на момент його ухвалення питання про судові витрати (зокрема, компенсацію витрат на про-

фесійну правничу допомогу) ще не могло вирішуватись у зв'язку із відсутністю доказів про їх розмір (така ситуація прямо передбачена у ст. 246 ЦПК України). А відтак науково-практичний аналіз процесуального регулювання зазначеного питання із обґрунтуванням неправильності підходу законодавця щодо його вирішення та неконституційності відповідних приписів ЦПК України, які унеможливають касаційне оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову в прийнятті додаткового рішення, після їх перегляду в апеляційному порядку, й ставить за мету наша стаття.

Аналіз відповідних положень ЦПК України, а також вищенаведеної правової позиції Верховного Суду свідчить про те, що касаційне оскарження вищевказаних ухвал унеможливується приписами статті 389 ЦПК України. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України визначено виключний перелік ухвал суду першої інстанції, після їх перегляду в апеляційному порядку, які можуть бути переглянуті в касаційному порядку. Водночас, дійсно, у цьому переліку відсутня ухвала суду першої інстанції, після її перегляду в апеляційному порядку, про відмову в прийнятті додаткового рішення.

Статтею 246 ЦПК України передбачено: якщо сторона з поважних причин не може подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат до закінчення судових дебатів у справі, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог. Для вирішення питання про судові витрати суд призначає судові засідання, яке проводиться не пізніше двадцяти днів із дня ухвалення рішення по суті позовних вимог. У випадку, визначеному частиною другою цієї статті, суд ухвалює додаткове рішення в порядку, передбаченому статтею 270 цього Кодексу.

Тобто, якщо питання про розподіл судових витрат судом не вирішується в момент прийняття судового рішення, яким закінчується справа (або рішення по суті позовних вимог, або ухвала про залишення позову без розгляду, або ухвала про закриття провадження у справі), то в такому випадку вирішення питання про розподіл судових витрат (включаючи вирішення питання компенсації витрат на професійну правничу допомогу) здійснюється відповідно до статті 270 ЦПК України – у порядку ухвалення додаткового рішення. Зокрема, згідно із п. 3 ч. 1 ст. 270 ЦПК України передбачено, що

суд, який ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо судом не вирішено питання про судові витрати.

Частиною 5 ст. 270 ЦПК України визначено, що додаткове рішення або ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення може бути оскаржено.

Варто звернути увагу, що положення ЦПК України розмежовують форму судового рішення за результатами вирішення питання про ухвалення додаткового рішення: а) якщо суд ухвалює постановити додаткове рішення, то судові рішення ухвалюється у формі “додаткового рішення”, яке за своїм змістом є “рішенням суду по суті спору” і оскаржується в порядку оскарження “рішень суду” (тобто як в апеляційному, так і касаційному порядку); б) якщо ж суд доходить висновку про відмову в ухваленні додаткового рішення, то він постановляє “ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення”, тобто судові рішення у формі ухвали.

Отже, в аспекті вирішення питання розподілу судових витрат, зокрема витрат на професійну правничу допомогу, цивільне процесуальне регулювання допускає дві ситуації, які можуть скластися при розгляді заяви учасника справи про ухвалення додаткового рішення щодо стягнення витрат на професійну правничу допомогу:

1) якщо суд дійде висновку про стягнення на користь учасника справи судових витрат (витрат на професійну правничу допомогу), навіть у частковому розмірі, наприклад в розмірі 100 грн замість 10000 грн, то суд ухвалить судові рішення саме у формі додаткового рішення. І в такому випадку учасник справи, який просив про стягнення цих витрат, має право на оскарження вказаного додаткового рішення як в апеляційному, так і касаційному порядку на загальних підставах. Тобто у випадку неповного відшкодування зазначених витрат (наприклад, заниження стягнутої суми витрат на професійну правову допомогу) учасник справи, який подав заяву про ухвалення додаткового рішення про їх стягнення, має процесуальні підстави для касаційного оскарження такого додаткового рішення з метою обґрунтування перед Верховним Судом неправильності застосування судами першої і апеляційної інстанцій відповідних норм процесуального права при вирішенні питання розподілу судових витрат;

2) у випадку повної відмови в задоволенні заяви учасника справи щодо ухвалення додаткового рішення (наприклад, у випадку повної відмови у стягненні витрат на професійну правничу допомогу) суд ухвалить судові рішення саме у формі ухвали (ухвала про відмову в прийнятті додаткового рішення). А вказана ухвала, як і більшість інших ухвал, може бути оскаржена лише в апеляційному порядку. Водночас така ухвала не входить до списку ухвал, наведених у п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку до Верховного Суду.

Таким чином, якщо суд приймає додаткове рішення, яким стягує на користь учасника справи судові витрати, то таке додаткове рішення учасник справи, на користь якого воно ухвалено, вправі оскаржити (з мотивів заниження стягнутої суми судових витрат) до апеляційного суду та до Верховного Суду (при цьому інший учасник справи, з якого такі судові витрати стягнуто, так само може оскаржувати це додаткове рішення як в апеляційному, так і касаційному порядку). Водночас якщо суд постановляє ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення (тобто коли відмовляє учаснику справи у стягненні з іншого учасника справи судових витрат), то заявник має лише одну можливість оскарження – тільки до апеляційного суду. Ця ситуація вказує на порушення принципу рівності прав учасників судового процесу, що впливає на майнові права учасників справи на отримання компенсації понесених судових витрат.

Також може виникнути третя ситуація: питання про розподіл судових витрат (зокрема, ухвалення рішення про відмову в стягненні витрат на професійну правничу допомогу) суд вирішить у звичайному – основному рішенні суду, яке може бути оскаржене до Верховного Суду в загальному порядку саме як рішення суду, а не ухвала про відмову в стягненні судових витрат (ухвала про відмову в прийнятті додаткового рішення).

Отже, законодавець встановив “касаційний фільтр” залежно не від суті питання, яке підлягає вирішенню (питання компенсації судових витрат), а виключно від форми судового рішення, яким питання вирішується: якщо питання вирішується у формі рішення суду чи додаткового рішення, то касаційне оскарження можливе (з урахуванням визначених у ЦПК України підстав для касаційного оскарження); якщо у формі ухвали про відмову в стягненні

ні судових витрат (ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення), – то касаційне оскарження неможливе.

Таким чином, законодавець, з одного боку, дозволяє виключно адвокату здійснювати представництво іншої особи в суді, передбачаючи право кожного на професійну правничу допомогу та вільний вибір захисника своїх прав (ч. 4 ст. 131², ч. 1 ст. 59 Конституції України), а з іншого – створює ситуацію нерівності в правах громадян і юридичних осіб – учасників судового процесу (ч. 1 ст. 24, п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції України). Адже учасник справи, якому суд повністю відмовив у компенсації судових витрат (витрат на професійну правничу допомогу) шляхом постановлення ухвали (ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення), опиняється в умовах процесуальної нерівності з тими учасниками судового процесу в інших судових справах, в яких суд стягує суми компенсації на правову допомогу в меншому розмірі шляхом прийняття додаткового рішення, у разі незгоди з яким (тобто у випадку незгоди із заниженням стягнутих судових витрат) учасник справи вправі оскаржувати таке додаткове рішення до Верховного Суду (після його перегляду в апеляційному порядку).

Неможливість касаційного оскарження до Верховного Суду (у зв'язку із приписами п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України) ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення про стягнення судових витрат (після її перегляду в апеляційному порядку) створює ситуацію, коли понесені учасником справи під час розгляду справи в суді першої інстанції витрати (зокрема на професійну правничу допомогу адвоката) були для такого учасника справи фактичними і неминучими, а положення п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України фактично унеможливають доступ такого учасника справи до Верховного Суду для перегляду ухвали суду першої інстанції (ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення про стягнення судових витрат) з метою виправлення явної судової помилки при тлумаченні й застосуванні судами відповідних положень процесуального закону, які регулюють питання розподілу судових витрат.

Варто також зауважити, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини у статті 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав-учасниць засновувати апеляційні або касаційні суди. Там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати

також забезпеченню ефективного доступу до цих судів (§ 25 рішення у справі «*Delcourt v. Belgium*» від 17 січня 1970 року та § 65 рішення у справі «*Hoffmann v Germany*» від 11 жовтня 2001 року). Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях також неодноразово наголошував, що держава має право встановлювати певні обмеження права осіб на доступ до суду; такі обмеження мають переслідувати легітимну мету – не порушувати саму сутність цього права, а між цією метою і запровадженими заходами має існувати пропорційне співвідношення (§ 57 рішення у справі «*Ashingdane v. the United Kingdom*» від 28 травня 1985 року, § 96 рішення у справі «*Krombach v. France*» від 13 лютого 2001 року).

Викладене вище дає підстави стверджувати, що положення п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України, які унеможливають касаційне оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову в прийнятті додаткового рішення, після їх перегляду в апеляційному порядку, порушують: принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України), елементами якого є справедливість і розумність; принцип конституційної рівності прав учасників судового процесу (ч. 1 ст. 24, п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції України); вимогу здійснення в суді представництва іншої особи виключно адвокатом (ч. 4 ст. 131², ч. 1 ст. 59 Конституції України). Зазначені порушення призводять до непропорційного і несправедливого обмеження права на касаційне оскарження ухвали про відмову прийняти додаткове рішення (п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України) та порушує конституційне право на судовий захист (ч. 1 ст. 55 Конституції України).

Таке обмеження права на касаційне оскарження ухвал про відмову в прийнятті додаткового рішення при вирішенні питання розподілу судових витрат встановлює непропорційне обмеження права на доступ до суду. Такі обмеження не переслідують легітимної мети, оскільки створюється ситуація, коли майнові права учасника справи на отримання компенсації понесених судових витрат (витрат на професійну правничу допомогу) не можуть бути захищені як у судах першої і апеляційної інстанції, так і в іншому судовому провадженні. Адже пред'явлення нового позову для стягнення понесених судових витрат не допускається. Тому учасник справи повинен мати процесуальну можливість доступу до Верховного Суду для обґрунтування своїх вимог про компенсацію понесених судових витрат (у випадку відмови судів попередніх

інстанцій у прийнятті додаткового рішення про їх стягнення) саме в межах провадження в тій справі, в якій такі витрати були понесені.

Подібні висновки в сфері цивільного судочинства щодо оскарження судових рішень як про позитивне вирішення певного питання, так і про відмову в цьому вже робив Конституційний Суд України. Наприклад, у Рішенні від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014 Конституційний Суд України вважає, що можливість апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції про відмову у внесенні виправлень у рішення в такому самому порядку, як і ухвал щодо внесення виправлень у рішення, узгоджується зі справедливістю як складовою принципу верховенства права та визначеними в частині третій статті 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. У Рішенні від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 Конституційний Суд України вирішив, що оскарженню окремо від рішення суду підлягають ухвали суду першої інстанції як щодо повороту виконання судового рішення, так і про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання судового рішення. У Рішенні від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010 Конституційний Суд України вирішив, що оскаржувати в апеляційному порядку окремо від рішення суду можна ухвали суду першої інстанції як про роз'яснення рішення, так і про відмову в роз'ясненні рішення. У Рішенні від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010 Конституційний Суд України вирішив, що оскаржувати окремо від рішення суду можна ухвали суду першої інстанції як про забезпечення позову і щодо скасування забезпечення позову, так і ухвали про відмову в забезпеченні позову і скасуванні забезпечення позову. У Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 Конституційний Суд України вирішив, що оскаржувати окремо від рішення суду можна ухвалу суду першої інстанції як про видачу дубліката виконавчого листа, так і про відмову в його видачі.

Таким чином, якщо законодавець допускає касаційне оскарження додаткового рішення про стягнення судових витрат (яке може оскаржувати відповідач, який не згодний із розміром стягнутих з нього судових витрат, а також може оскаржувати позивач, на

користь якого суд стягнув меншу суму заявлених витрат, включаючи випадки закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду), то повинна існувати законодавча можливість касаційного оскарження й ухвали про відмову у прийнятті додаткового рішення, якою було учаснику справи (відповідачу або ж позивачу) повністю відмовлено у компенсації судових витрат. Інше законодавче регулювання порядку здійснення цивільного судочинства порушує вищенаведені положення Конституції України. А враховуючи, що в порядку ухвалення додаткового рішення також може розглядатись якась певна позовна вимога, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, але судом не ухвалено рішення, то відмова в задоволенні такої невирішеної позовної вимоги буде оформлюватися ухвалою про відмову в прийнятті додаткового рішення, що теж виключатиме можливість касаційного оскарження до Верховного Суду рішення по суті спору в частині такої позовної вимоги. А це суперечить основним засадам цивільного судочинства і змісту цивільного процесуального законодавства.

Відтак неможливість касаційного оскарження ухвали про відмову в прийнятті додаткового рішення створює перешкоди в доступі до Верховного Суду, порушуючи при цьому принцип правової визначеності та передбачуваності як елемент верховенства права. Адже учасник справи позбавляється процесуальної можливості, наприклад, на підставі п. 2 ч. 2 ст. 389 ЦПК України, обґрунтувати перед Верховним Судом необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах (хоча таку можливість учасник справи має, якщо суд першої інстанції вирішить питання компенсації судових витрат саме у формі додаткового рішення шляхом їх стягнення в заниженому розмірі).

1. Постанова Верховного Суду від 01 листопада 2023 року, судова справа № 202/3681/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114623041>.
2. Ухвала Верховного Суду від 20 грудня 2023 року, судова справа № 752/18383/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115821852>
3. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 441 с.
4. Гарієвська М.Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. *Приватне право і підприємництво*. 2013. № 12. С. 72–75.
5. Позовне провадження: монографія / В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, П.І. Радченко та ін./ за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 552 с.

References

1. Постанова Верховного Суду від 01 листопада 2023 року, судова справа № 202/3681/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114623041>.
2. Ukhvala Verkhovnoho Sudu від 20 грудня 2023 року, судова справа № 752/18383/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115821852>.
3. Andronov I.V. Sudovi rishennia v tsyvilnomu protsesi Ukrainy: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.03. Odesa, 2018. 441 s.
4. Hariievska M.B. Dyskretsiini povnovazhennia sudu shchodo usunennia nedolikh ukhvalenoho nym rishennia. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*. 2013. № 12. S. 72–75.
5. Pozovne provadzhennia: monohrafiia / V.V. Komarov, D.D. Luspenyk, P.I. Radchenko ta in./ za red. V.V. Komarova. Kharkiv: Pravo, 2011. 552 s.

Koroied Serhii. The problem of access to the Supreme Court in appeal of judgments on refusal to make an additional judgment in civil proceedings

The article draws attention to different procedural regulation of the distribution of legal costs: if such distribution (recovery of these costs or refusal to recover them) is carried out simultaneously with the adoption of a court judgment on the merits of the claim, then this is noted in the operative part of the judgment; if the question on distribution of legal costs is resolved in the order of adoption of additional judgment, then when adopting a judgment on recovery of legal costs (in full or partly) the court adopts an “additional judgment”, and in case of refusal to collect such costs, the court adopts a “ruling on refusal to adopt additional judgment”. It is precisely in the latter case that the problem of access to the Supreme Court arises, because there is no provision for appealing the judgments of the court of first instance regarding the refusal to adopt an additional judgment in the cassation procedure. In this regard, the purpose of the article is to carry out a scientific and practical analysis of the procedural regulation of the specified issue with the justification of the incorrectness of the legislator’s approach to its solution and the unconstitutionality of the relevant regulations of the Civil Code of Ukraine, which make it impossible to appeal in cassation the judgments of the court of first instance on the refusal to adopt an additional judgment, after their revision in the appellate procedure. After all, this obviously indicates a violation of the principle of equality of rights of the participants in the legal process, which affects the property rights of the participants to receive compensation for incurred legal costs. It is concluded that the legislator established a “cassation filter” depending not on the core of the issue that must be resolved (the issue of recovery of legal costs), but exclusively on the form of the court judgment by which the issue is resolved: if the issue is resolved in the form of a “court judgment” or “additional recovery of legal costs (rulings on refusal to adopt an additional judgment), then a cassation appeal is impossible. The conclusion is substantiated that if the legislator allows a cassation appeal of the “additional judgment” on the recovery of legal costs (which can be appealed by the defendant who does not agree with the amount of legal costs recovered from him, and also can be appealed by the

plaintiff, in whose favor the court recovered a smaller amount of the claimed costs, including cases of closing the proceedings in the case or leaving the claim without review), then there must be a legal possibility of a cassation appeal of the “ruling on the refusal to adopt an additional judgment”, by which the participant in the case (the defendant or the plaintiff) was completely denied compensation for legal costs. Another legislative regulation of the procedure for carrying out civil proceedings violates the above-mentioned provisions of the Constitution of Ukraine. And taking into account that a certain “unresolved” claim may also be considered in the process of adoption of additional judgment, the refusal to satisfy such an unresolved claim will be formalized by a ruling on the refusal to adopt an additional judgment, which will also exclude the possibility of a cassation appeal to the Supreme Court of the judgment on the merits of dispute in terms of such a claim, and this contradicts the basic principles of civil proceedings and the content of the civil procedural law.

Key words: civil proceedings, legal costs, professional legal aid, distribution, additional judgment, resolution, cassation appeal, access to justice, refusal to adopt an additional judgment.